

hovět jeho zdraví, kde měl přátele a kde mohl být jako doma. Tím spíše, byla-li finanční tíha cesty na něm, jako později při výletu na Majorku. A tajil-li Chopin i přátelům, až na dva (Niecks II. 22), cestu na tento španělský ostrov, kam se přece musil odebrati do jižního podnebí, aby napravil své zdraví svrchované ohrožené tuberkulosou, pak se tím spíše před tím halil v mlčení o jakékoli cestě jiné.

Vše ukazuje tedy k tomu, že patrně v létě 1838 (spíše než r. 1837¹ nebo jindy, což už je nepodobné), Sandová a Chopin si vyjeli a sice do ciziny, kam slavný skladatel chtěl jet, kam mohl také své družce opatřit „volnost i možnost“ (liberté et le moyen) se vypravit a kde jeho skrupule z takového poměru a jeho stud nebyly by ještě jitrěny. Takovou cestu mohli podniknout do Čech. Tu byly všechny podmínky pro ně.

VI.

1. Chopin tu měl známosti v kruzích mocné aristokracie, příznivé francouzskému duchu, třeba nikoli vždy právě jen revolučnímu. Ty šlechtické domy nejen měly co největší styky, nýbrž jejich členové zaujímali druhdy i nejnvlivnější místa. Už z dřívějšíka znám byl dobře v domě teplických Claryův-Aldringen, jehož někteří členové, tak Leopold, Dobnerovi tlumočili lásku k „slavnému a šlechtnému národu českému“ (J. Hanuš, Národní museum a naše obrození. 1921. I. 157), jiní mimořádně podporovali ustavení českého musea, jako Jan (ib. 1923. II. 53), týž to z rodiny Claryův, jehož choť byla dcerou maršála, francouzského spisovatele, osvícence

¹ Ačkoli tento rok není vyloučen úplně: prý toho roku (1837) prodělal Chopin kuru v českých lázních, podle zářijového čísla „Neue Zeitschrift für Musik“ t. r. (Karénine III. 37), což, bohužel, nemohu ani potvrdzovati, ani vyvracet; neboť v Archivu ministerstva vnitra vedle zpráv z Teplíc, jež označují současné zaslání „Scznamu“ hostí, těchto seznamů jsem nenašel, a lázeňská správa dnešní mi na dotaz o tom vůbec neodpověděla, ač jsem jí přiložil známku na odpověď. Také zámecký archiv a úřad neodpověděly na dotaz v té věci učiněný za mne jedním přítelem, ač dotaz byl opakován. Záznam „Neue Zeitschrift für Musik“ (září 1837, str. 80) prostě konstatuje, že je Chopin tou dobou v českých lázních (Teplících?), jak mi věc laskavě vypsala sl. PhC. B. Seichterová (dopis z 26. ledna 1925 z Vídně).

a estheta zahradnictví, Karla Jos. knížete de Ligne, jenž v Teplicích trávil dobu lázeňskou a po němž jeho vnuk claryovský měl jméno. A Jan Clary byl „působením té doby pán osvícený a snáselivý, pročež nazýván od poddaných pánem nejdobrotivějším“ (Sedláček A., Hradý a zámky. XIV. 1923. 153). Jeho syn, zmíněný již, zanechal po sobě i francouzské cestopisy, nákresy a rytiny a uveřejnil ilustrace k de la Motte-Fouquéově „Undině“ (OSN. V. 437), krátce byl milovný věd a umění¹.

Karel Josef Clary pak měl chotí vlastní sestřenicí Aloisii Chotkovou, dceru tety Sidonie Clary-Aldringen a Jana Rudolfa Chotka, otce tehdejšího proslulého nejvyššího purkrabí českého Karla Chotka (v úřadě 1826—1843), kdysi rovněž purkrabího a svým časem presidenta Král. české společnosti nauk (1803—1804) i nadšeného hudebníka s obdivem zvláště pro klassiky, jako Bach, Haydn a Mozart. Karel Josef Clary, jenž prodléval kdysi (1810) při dvoře Napoleonově, byl však teď už mrtev († 31. V. 1831) a v claryovském domě v Teplicích za mladých let syna Edmunda (* 1813) jistě ještě vliv měla matka Aloisie rodem Chotková, sestra tehdejšího purkrabího, jenž v nejednom směru byl svobodymilovný, aristokraticky neupjatý a hlavně o blahobyt země pečlivý. Nač snad doličovati nebo vykládati, že v těchto kruzích byla hudba cizí a zvláště že hudební talent tu byl upřímně a opravdově vážen? A v první řadě těmi, kdo sami hudbu pěstovali! Toť známo. Proč by si byl nemohl tedy Chopin pro svou průvodkyni pomocí těchto známostí opatřiti volný průchod do českých lázní nebo někam na statky svých mocných příznivcův, když týž purkrabí knězi², bez vědomí policejního presidenta a jaksi proti pánovitému arcibiskupovi, opatřil pas k útěku?

¹ Ostatně Chopin byl znám i s pruskopolskou větví knížat Radziwiłłův. Známý Antonín Radziwiłł, autor hudby k Faustu, poznaňský místodržitel (OSN. XXI. 48), patrně je ten, jenž jej zve (4. XI. 1829) do Poznaň, přijímaje od něho dedikaci Tria (Karlówicz 180) a s tímto rodem spřízněny byly i Claryové provdáním dcer za syna Antonínova Bohuslava (sestra Edmunda C.—A. Mathilda) a za Viléma Radziwiłła.

² Z rukopisného životopisu dra Mart. Al. Přibila, jež sepsal jeho přítel dr. Jos. Tieftrunk, dvorní lékař Ferdinanda V., je zřejmo, že Přibil, ceremonár, potom zámecký kaplan arcibiskupský v Brežanech, stýskal si do „nepřízně arcibiskupa Ankwicze u Chotka, jehož děti předtím nějaký čas vyučoval, a že ho

Ostatně rodiny Claryův a Chotkův nebyly jediné, s nimiž už předtím měl Chopin styky. Znal se neméně s Thuny děčínskými, z nichž Lev jej listem z 28. března 1835 doporučí do Prahy JUDru L. Kleinwächterovi a JUDru K. Helmingerovi (Karłowicz 204)¹, Bedřich mu později posílá jako žáka Waldsteina, když tento jede do Paříže (8. V. 1845, ib.), a hraběnka Thunová ho velmi naléhavě zve listem z 6. června 1836 na Děčín (ib.); také Chopin jí nezapomněl a v prosinci r. 1838 jí věnoval své op. 34. *Trois vales brillantes*. Zvláštní, proč si na ni a hr. Mostovskou vzpomněl právě v podzim tohoto roku!

Proti té domněnce cesty Sandové s Chopinem do Čech se může namítati celý ráz metternichovského Rakouska, které se bálo i knih, takže o propuštění cizích knih musilo být žádáno, a to nejen snad o autory (Hugo, Bulwer, Calderon atd.), nýbrž o nevinné časopisy (Hippologické listy, *Journal des demoiselles*, *Magazin pittoresque* atp.), ba i o knihy jako *Lesebuch der Kirchengeschichte*. A žádosti takové přicházely netoliko od lidí, kteří by snad byli nějak po-

prosil o přímlovu u pruského vyslance ve Vídni“, nedoufal totiž čeho od arcibiskupa. Purkrabí Chotek dopsal soukromě pruskému vyslanci ve Vídni, ten brzy důvěrně odpověděl, že Přibíl v Prusku úřad dostane. A bývalý ceremonář odejel přes Vídeň (pro instrukce) „v listopadu 1835 do Německa s pasem, který mu Chotek zaopatřil — ale vše šlo tajně, bez vlastního povolení k opuštění Čech.“ Tak mi laskavě vypsál z onoho životopisu, který se chová v Národním museu, p. dr J. Volf. Podobně Čelakovský, maje jeti do Vratislavě, nedostával pasu, takže se tam vypravil bez něho, i píše o tom témuž Přibílovi, jehož byl přítelem: . . . „na štěstí nebylo na hranicích nejmenší překážky mi činěno, a teprve když v Praze se dověděli, že jsem vyfoukl, na rychlo mi žádaný pas vyhotovili . . .“ (Koresp. a záp. F. L. Čelakovského. Ed. F. Bílý. III. 1915. 21—22). Přibílův život vypsál J. V. Frič (Světozor. 1872), když jej byl poznal v Berlíně.

¹ Chopin sice neodevzdal těch doporučení (ib.), ale mohl se seznámit přes to později s někým z těchto. Karłowicz tu mylně píše: L. Kleinwächter místo Alois (1807), který byl jako Lev Thun konc. praktikantem u soudu a členem spolku pro podporování hudby v Čechách; jeho chotí se stala Friderika Helmingerová, dcera soudního rady a prof., jejich syn se jmenoval Ludvík, ale o toho tu neběží, nar. se totiž r. 1839. Dvě dámy, o nichž mluví Světlá jako o sestřích N., mohly by býti Friderika Kleinwächterová a její švakrová Karolina (* 1819) sestra Aloisova a dcera bankéře, jenž držel dům Ballabene v Dlouhé ulici; pokud by se to snad mohlo vztahovat na starší dvě sestry Frideričiny (Františku a Jindřišku Helmingerovy), nedovedu usoudit.

dezírejší, i od privilegované tehdy šlechty (hraběnka Clary, hr. Rohan), jak svědčí bývalý policejní archiv¹.

Rada autorů dána na index, z nich právě někteří velmi blízcí Sandové (Lamennais, Souvestre, Viardot, ib. f. 15 a/6), a ovšem řada cizinců, a to mimo revolucionářské Němce, právě polští uprchlíci, tak jeden z Grzymalů² jako podezřelý pozorován i se svým francouzským sluhou, podezřelí Francouzi, ač Francouzi se tehdy v našich zemích jen hemžilo. Ale to není žádné vyvracení; vidíme-li z psychologického stavu obou dvou milujících se přátel a z řady podnětů v jich životě i korespondenci, že patrně v létě r. 1838 Francii opustili, a dospěli-li jsme z rozboru zpráv jistoty, že Sandová v Čechách byla, nemůžeme než se domnívati, že tak jako na Majorku strhla Sandová, arci pak už snadno, Chopina sebou, tak teď, možná, že chtěvá poznat zemi, o níž věděla, jejíž „revoluční“ minulost husitská, čím měla o ní mlžnější a romantičtější představy, ji lákala, neboť do doby počátků známosti s Chopinem padá i známost s Lerouxem, jehož ideály se v českých románech Sandové ozývají, tedy nejpodobněji přiměla slabého milence, aby jel tam, kde se nejspíše mohli skrýt. Z jejich francouzských přátel tam se za nimi nemohl dostat ne-li nikdo, tož sotva kdo.

A byl-li tu r. 1837 snad Chopin sám, je přirozeno, že znovu toužil po zemi, kde už tři roky za sebou pobyl, a kdo ví, zda ženskou ješitnost Sandové nevábilo též být Chopinovi něčím tam, kde dříve marně prahl, a stanout vítěznou sokyní na místech, kde jiná pod otcovským příkazem odmítala genia. Že sem Chopin i za dřívějších svých pobytů (1835, 1836 a snad 1837) přicházel jen jako lázeňský host a vlastně soukromě, navštěvuje toliko své aristokratické přátele, svědčí jasně hudební deník Prokschův. Josef Proksch, který chystal „Dějiny nejslavnějších skladatelů klavírních s kritickým přehledem jich děl“ (R. Müller, Joseph Proksch, Biographisches Denkmal. 1874. 53), který jich mnoho znal, i těch, kdo

¹ Uložený z let 1769—1869, jak mi laskavě dopsal p. policejní president R. Bienert, nyní v archivu ministerstva vnitra, tuto veskrz doklady z f. 16/9.

² Byl by snad to naopak on účasten nějak pomocně při cestě Sandové do Čech? Pak by to byl jistě výlet velmi romantický! Vždyť Sandová i v tomto věku byla schopna *bujně mladických čtvercín*, jak svědčí její list p. d'Agoult z 21. dubna 1837 (Corr. II. 65—72).

byli blízkými přáteli Chopinovými (Liszt, Mendelssohn, Czerny, Moscheles, ib. 16—30), ten by byl na Chopina, jehož skladby r. 1837 hrál (ib. 291) i veřejně, zapomněl ve svém „Musicalisches Tagebuch“, kdyby pobyty Chopinovy na české půdě nebyly bývaly plně soukromé, a pokud pěstovaly společenské styky, nebyly se omezovat na české prostředí nebo několik aristokratických rodin, českému životu nikoli nepřátelských? To pokládáme za nemožné. Proksch si všímal i událostí českého života kulturního, zvláště pokud jakkoli souvisely s hudbou.

Tak tam není také zmínky o Chopinovi v Čechách vůbec ani v letech dřívějších, kdy tam opravdu byl. Ale tento jeho důvodně tu předpokládaný pobyt se Sandovou, nejspíše r. 1838 (1837?), je úplně ve shodě s relací Světlé o setkání slavné spisovatelky s Čejkou a osvětluje se nápadně vlastním jejím dílem, pro něž samo by jej bylo skoro nutno předpokládat.

Jak by byl nebyl nadšen ohnivě vášnivou Sandovou J. Čejka, tehdy **dvacetiletý muž** (* 7. III. 1812), nedlouho povýšený na doktora lékařství (1837)? A v souvislosti naší chápeme, proč byla Sandová doporučena Gordigianimu¹; bylo to asi doporučení od Chopina nebo z okruhu jeho českých příznivců, neboť konservator byla tehdy školou stavovskou. (E. Meliš, Konservatorium pražské. Lumír 1858. 427). A Giovanni Gordigiani (1795—1871), syn florentského tenoristy Antonína Gordigianiho, komorního pěvce Napoleona I., po pouti některými scénami italskými učil na ní zpěvu (1. VI. 1822—1829, pak 1838—1864) maje podíl i na operních představeních školy². Ba on v Praze mimo „Pygmaliona“ dal i sehrát, a to už 6. června 1846, vlastní operu „Consuelo“, jejíž látku³ vzal z prvních (21) kapitol románu francouzské spisovatelky, to

¹ Tak jej píše Čejka v nevydaném dopise F. Douchovi z 29. března 1858, uložném v Národním museu; tak je správné.

² Srov. Ambros-Branberger, Konservator hudby v Praze. 1811—1911. Str. 36 a n., zvláště 177.

³ Consuelo. Soggetto tratto dal Romanzo „Consuelo“ di George Sand, jak se čtlo na divadelní vývěsce, hlásající, že i text i hudba, vše je od Gordigianiho, jenž vystupoval nadto v roli Porporové, srov. Oskar Teuber, Geschichte des Prager Theaters von den Anfängen des Schauspielwesens bis auf die neueste Zeit. 1888. 337—358.

jest tři léta potom, když román vyšel. Nejsou tato skutečnost i ostatní data a okolnosti příliš výmluvné? Či naopak v Gordigianově „Consuele“ je jedno z východisek smyšlené legendy? Ale Světlá jeho jméno chybně píše, neznala ho tedy asi dobře, a r. 1880 jeho opera sotva byla v živější paměti; nikde není po ní stop v době už smetanovské. A ovšem Sandová poslána k příteli tohoto učitele zpěvu Čejkovi, jenž sám byl hudebně vzdělán (zpracoval přece i nauku o harmonii a zanechal v rukopise klavírní i houslovou školu¹), hlavně však byl český vlastenec a věděl tedy více o „českých“ dějinách než jiní, mimo to žil českým životem kulturním a všemi touhami národními. Také měl Gordigianiho „přítelem“, jak jej sám zve v zmíněném dopise Douchovi; ten tedy asi nemohl připadnouti na jiného Čecha než na něho. Je v díle Sandové ohlas této rozmluvy s českým vlastencem, známým dějin svého národa, reflektuje se tam nějak návštěva země? Totiž je tam něco více, než co se mohla Sandová dovědět z rozhovorů se slavným polským skladatelem, který poněkud Čechy znal, nebo jinými Poláky (Mickiewicz) i s členy šlechtických rodin, kam by ji byl mohl Chopin uvést, nebo čeho se mohla dočíst v knihách? Najdeme-li něco takového, pak nutno její návštěvu v Čechách položit před r. 1842, první to vydání „Consuely“, a tu jedině tato doba letní to připouští, nejspíše r. 1838, ale také nic nestojí tu tomuto předpokladu v cestě. A jelikož rozbor svědectví ukázal, že Sandová v Čechách byla, tedy nejspíše tohoto zmíněného léta. Cesta do Čech prostřednictvím Chopinovým (Grzymalovým?) byla jí plně otevřena, ba jedouc s ním, mohla se zase vydati na cestu pod nějakou „mateřskou“ záminkou a to větším právem než s Mussetem do Benátek; Chopin nebyl valného zdraví. Vykonala s ním snad i cestu, kterou Chopin sám dobře znal z dřívějších let, mezi Vídní a Berlínem přes Čechy (Prahu) a Drážďany? I tomu by oba její „české“ romány mohly nasvědčovat, zdá se mi však, že to vše, co tu u ní čteme, pochází z vypravování. Ale jsou i věci, které se spíše zakládají v autopsii.

2. Sandová totiž literárně umělecky tvořila neobyčejně snadno. Drobnost, která jí utkvěla z četby, zblžný pohled na krajinu

¹ Tak F. Pečírka v OSN. VI. h. Čejka.

vznítí její obraznost, takže se rozlétne v šír i dál zcela volně¹, zvláště kde látka ta se hodí k tomu, aby jí vstoupila v nitro lidské a vytvořila obraz citů a myšlenek. Uvědomuje si při tom rozdíl práce vědecké, soustavné, shledávající fakta a umělecké práce, jak jí sama rozuměla, práce, která prostě se inspiruje a tvoří jaksi sama ze sebe. Fakt, skutečnost zřena nebo zažitá je jí pouhým podnětem rozpříst, ztělesnit a vymalovat vlastní názory, v dílo promítnout vlastní nitro a tak uplatňovat své apoštolské myšlenky (srov. Valvèdre z r. 1861. Toldo 171). Proto také nemívá plánu předem pevně stanoveného, nýbrž vidí toliko hlavní linii děje, zří vlastní jádro a rozvíjí je mezi prací nově a jinak, nevědouc, kam jí její fantasmie a obraznost zavedou (předmluva k Adriane z r. 1853. Toldo 157).

Podle romantických koncepcí umění jí totiž není „positivním studiem skutečnosti, nýbrž hledáním pravdy ideální“ (před. k *La Mare au diable*. 1846), jeho poslání je „misi citu a lásky“. Tak píše-li, neosnuje pevně skloubených dějů, nýbrž u ní „příběhy se vyvíjejí jeden z druhého, váží se v její obraznosti, splývají a vyvolávají se“, ona je tak prostě „divákem a redaktorem toho, co se při tom v ní děje“, (G. Lanson, *Histoire illustrée de la litt. française*. 1923. 299). Chtíc líčit spíše člověka, jaký býti má, než jaký jest, nepozoruje za tím cílem, nehledá, nestrádá dokumentů, nýbrž žije ve svém umění a jím. Dovede se sice objektivně utajit, ale to své zaujetí, sebe, vtiskuje všemu. Ale že, jak to s tím se vším souvisí, její inteligence je spíše čilá a „živá než originální, spíše schopná obrážeti ideje než je tvořiti“ (Lanson 300) a protože jí stále strhuje její zaujetí, všechno, co vytvoří, není umělecky vědomou kombinací, jejíž všechny složky autor plně a jistě ovládá, nýbrž odraz skutečnosti nebo cizích idejí, pro něž byla získána, a ona tak zážitky vnější i vnitřní, životní i čtenářské, subjektivně přetváří a si lehce uzpůsobuje. Může dobře obrazit vnějšek, ale budou to vždy věci, které viděla (Toldo 170). Tak zná osoby, jejich poměry, snahy, myšlení, povahy a vztahy, vidí jejich postavy, i zbývá jí jen uvést to v děj, čímž se mnoho netrápí (v *toulousské novelle „La famille de Germandre“*. Toldo 157).

¹ Srov. čl. P. Toldo, G. Sand et ses romans. ZFSL. 43. 1915. 156 a n.

Lehce vznětlivá fantasie a snadnost, s jakou od konkrétního vychází k všeobecnému, ovšem jí ulehčovaly, aby hravě sbírala náměty v životě, a ovšem v první řadě v životě vlastním pod vlivem romantického egotismu každý svůj případ majíc za typický případ lidský. Proto vše, co se s ní dělo, tu analysovala, tu proti šedé skutečnosti dosnívala dále plněji, a řekněme, věčněji. To nijak nevádí, aby z té žité skutečnosti nepřesel v dílo jinak nejfantastičtější a nejechiméričtější kus dobře postřehnuté reality. Vždyť Sandová „všude má ráda projev života, svou duši mísí s věcmi; její popisy barvitě i poetické zároveň naplňují nám zrak i srdce, podávají spolu objekt i subjekt, malíře spojeného s modelem a jaksí v něm rozplynulého“ (Lanson. 302).

V každém jejím díle tak najdeme ohlas jejího skutečného života, zvláště z dob před plným uklidněním životním, dosti snadno postřehnutelného, ne-li hmatatelného. To bylo až nadsazeno, jak to i u nás ve formuli příliš zjednodušující uvedl J. Neruda¹, zvláště pro ohlasy jejich vztahů a poměrů milostných. Ale jako každé umělecké dílo, tak i její knihy nebývají toliko odleskem vnějších příběhů a vnitřních vztahů, nýbrž pod impulsem týchž událostí také rozkvetlých jejich tužeb, ideových snů a myšlenkových rozletů, jež k látce přidávají, ji rozvíjejí, ba často teprve formují k vlastnímu tvaru definitivnímu. Odtud přeměny úloh, „vykrášení“ její vlastní přetvořené role; odtud snad i možno pochopit její protesty proti lehkým identifikacím; růžové mlhy příjemných snů jí zastíraly vlastní skutečnost, kterou bezděky v díle obrazila; to ovšem, pokud pozdní rozvaha nevedla ji k tomu, aby skutečnost, k níž se buď dozнала, nebo jež byla známa, nezastírala a marně neopravovala.

Přes její odpor obecně se uznává, že v „Lucrezia Floriani“ (1847) v osobě knížete Karola kreslila Chopina (Doumic 217, Niecks I. 65), v „Lettres d'un voyageur“ (1834) v osobě Everardově svého právního zástupce Michela de Bourges atp. Vzniká tak etapově její dílo. Jasně vidíme, jak život, který kolem sebe

¹ Ve feuilletonu „Národních listů“ ze 14. června 1876, č. 163 (ot. v Nerudových S. s. II. Kritické spisy. VI. Lit. I. 285), kde se vypočítávají jména, jak každý z jejich milenců je uveden do některého díla, a mistrný stilista dodá: „Vždy jen popisovala muže, který ji právě zajímal.“ 285.

viděla, byl hlavním, ne-li jediným látkovým zdrojem její fantasií, na románě „Jacques“ (1834), jenž je úplným ohlasem toho, co kolem sebe našla, viděla a poznala v Itálii za pobytu v Benátkách¹ (s Mussetem). A ještě v pozdních letech, když si r. 1855 vyjela do Říma na cestu, která ji nepotěšila, nýbrž jen unavila, vnukl jí tento výlet román „Daniella“ (1857), cestovní to deník malíře, který se na konec oženil s pradlenkou (Doumic² 334) atp.

3. Tak je nepochybně i s oběma jejími romány českými „Consuelo“ (1842/43) a „La comtesse de Rudolstadt“ (1843/45). V druhém jsou prý ohlasy její návštěvy paláce inkvisičního na španělském ostrově Majorce na podzim 1838 (Karénine III. 59); v hlavní osobě knih po Consuele, v Albertovi, prý kreslí Chopina (Neruda), oba „hudební“ romány jsou prý ohlasem poměru k Chopinovi (Birch-Hirschfeld, Geschichte der fr. L. 1913. II. 337). Ale sama autorka o nich píše (Comtesse 1846. III. 245): „Si nous avions pu nous procurer, sur l'existence d'Albert et de Consuelo après leur mariage, *les documents fidèles et détaillés qui nous ont guidé jusqu'ici*, nul doute...“ Jistě je v tom značná část prostou fikcí autorskou, nieméně ani k té nepřicházívají spisovatelé bez věcně konkrétního impulsu. Osudy Albertovy a Consueliny, jak tvoří dějové pásmo obou románů, budou mít byt sebe slabší oporu a jisté východisko v nějaké skutečnosti, budiž ona básnířčinou fantasií přetavena jakkoliv. A Sandová také ráda si opatřila znalost zemí, kde měly děj její romány, nebo se o takovou znalost opírala, třebaže ji sháněla někdy i pozdě (Toldo 158). A místní barvy byla chtivá jako pravý romantik.

Vytvořila tedy patrně oba tyto romány pod nutkáním revolučních ideí svobody, rovnosti a bratrství, když se jí zjevila doba husitská [a boje Žižkovy a Prokopovy?] předzvěstí a prvním bojem o tyto novověké hodnoty života sociálního a politického, ať už pod impulsem četby, či více vlivem přátel, kteří na ni myšlenkově působili a ji určovali, či vůbec z jiných důvodů? Byl to jen P. Leroux (1798—1871) či ještě jiní její přátelé a ovšem

¹ Jak objasnil a prokázal Luigi Foscolo Benedetto v RHLF 18. 1911. 553-565.

² Doumic tu nenadhazuje možný vliv Lamartinovy Grazielly (1852).

i přátelé polští s jich messianismem? Čtla P. T. Dinocourta román „Le serf du quinzième siècle“ (1822), kde se husitskému příběhu i hnutí podkládá myšlenka sociální rovnosti a ideje republikánské? Nic z toho není nepodobné, vždyť si sama potom řekla: *Aujourd'hui le Tabor, c'est la France* (Comtesse de R. III. 348). Její socialismus lerouxovský se ovšem projevoval hlavně v tom, že bohatá kněžna nějaká chce si vzít prostého člověka, gondoliera, nebo naopak kniže prostinkou dívku z lidu, jako Albert cikánské dítě Consuelu. a tak je už v „Le compagnon du tour de France“ (1840), ještě předtím v „Simon“ (1836), ale i po českých románech později v „Le Meunier d'Angibault“ (1845/46); ta rozuzlení jí působí radost (Toldo 165), těší ji, obyčejný to básnický sen nad skutečností. Ale vedle těchto ideí vybuchovala svůj příběh Consuelin a Albertův z reminiscencí benátských a z poznání (skutečnosti?), z nichž některé velmi důležité ukazují právě do Čech a českého prostředí.

Píše-li Flaubertovi: „Consuelo, la Comtesse de Rudolstadt qu'est-ce que c'est que ça? Est-ce que c'est de moi? Je ne m'en rappelle pas un traître mot“ (Toldo. 156), potvrzuje toliko naše rozpoznání. Dojmy, z nichž příběh zosnovala, nebyly příliš hluboké, spíše letmé, ale v ideové osnově, celkem dějově chudé a silně fantastické, se zase uplatnily; dodaly jí barvy, svěžesti a zajímavosti.

Oba romány souvisí s Chopinovou epizodou Sandové nikoli tak tím, že hlavní hrdinkou je zpěvačka Consuelo, jako zájmem romantické spisovatelky o hudbu; romantikové totiž více si všímávali umění výtvarných, barva, tvar, rozměr, to byla jejich sféra a výtvarná umění také na ně mívala vliv. Nacházíme-li v „Consuele“ výklady o české písni národní a nadšení pro ni, chtí-li hrát hochovi v „Comtesse“ „Pochod Prokopa Velikého“ nebo „Svěcení praporu Orebitův“, tu je znáti hudební vliv na nehudební Sandovou. A patrně nutno jej přičísti Chopinovi. Bylo by snad z jeho vyprávění, z jeho líčení nebo z jeho poukazů, co je tu Sandové známo o cestě z Vídně přes Moravu do Berlína nebo přes Čechy do Dráždan? Něco si ovšem mohla vykouzlit pod dojmy z vyprávění svého hudebního přítele, avšak jsou-li tu v jiných kresbách a líčeních rysy, výklady a vůbec nějaké kusy, které je těžko, ne-li nemožno prostě přejmouti a dotvořiti si z vy-

právění? A jsou-li tu ryzí dojmy a ohlasy z prostředí? To je otázka, na niž kladná odpověď pak dává jen jediný závěr.

VII.

1. Mluvic tu o době husitské, k níž v nejužší vztah uvedla oba své romány, ač dějem spadají v tereziánskou dobu rakouskou, jejíž prudní názory mravní, zdá se, byly dobře spisovatelce známy, v plné osmnácté století, Sandová pro líčení a částečně i pochopení husitství opírá se o uvedený spis Lenfantův¹. Po Lenfantovi celkem drží místní názvosloví, ale také se od něho odlišuje, přepisujíc místní jména jinak nebo mívajíc časem u nich vlastní poznámku. Tak v místě paralelním, kde věc je přejata nesporně z Lenfanta, ona píše proti Lenfantově Toplitz (ib., str. 239), několikrát opakovanému, Toeplitz². Buď se poučila někde jinde o správnějším názvu českého města, nebo jinou cestou poznala vlastnější jméno tohoto místa v dějinách husitství nikoli bezvýznamného. A vzpomíná-li Berouna (Béraune), nejen že proti Lenfantově knižní transkripci Beraune (I. 148) přidává akcent, patrně aby uvarovala francouzského čtenáře možné výslovnosti (Brón), o níž pak nutně věděla, že by byla chybná a že první slabika slova má znít *be*—, nikoli snad s polohlasným *e*, ona nadto proti stručné lokalisaci Lenfantově přidává určení polohy města³. V tom její záhadný údaj „Podwerther“ bude patrně nějaká zkomolenina „Podbrdská“, jež

¹ Proč v „Procopu“ (str. 250) cituje také Aeneas (Histor. Bohem. c. 48), nevím, latinsky neuměla, česká kronika Silviova celá do franštiny přeložena nebyla, bude to asi podle výpisku z Lenfanta.

² Po bitvě u Ústí (1426): „La fleur de leur noblesse y demeura, et fut ensevelie à Toeplitz sous des poiriers sauvages, qui, selon la tradition, ne portèrent jamais plus de fruit depuis ce temps-là“ (Procopé. 1844. 213). U Lenfanta čteme (I. 239): „Il y demeura quantité de Grands Seigneurs qu'on enterra dans un village près de Toplitz sous un poirier sauvage, qui, à ce que porte la tradition, fleurit tous les ans sans jamais porter de fruit.“

³ Má poznámku: „Ville royale de Bohême sur la Mise, dans le district de Podwerther“ (Procopé. 229), kdežto Lenfant prostě má: „Beraune était une Ville Royale à trois lieues de Prague . . .“ (m. u.) Píše-li se ve vyd. „Consuely“ z r. 1860 „Beraum“ (III. 379), je to tisková chyba a autorka už zapomněla.